

Марчук У.О.

УДК 657.633:001.4

**ПРОБЛЕМИ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТЬ «МЕТОД», «МЕТОДИКА»
ТА «МЕТОДОЛОГІЯ» ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ**

Актуальність. Внутрішньогосподарський контроль виконує свої функції за допомогою методів, які є системою методичних прийомів. Сутність методу, методики та методичних прийомів є актуальним, оскільки саме від знання даних понять та правильність їх обрання залежить ефективність і раціональність контролю на підприємстві, можливість виявлення, усунення й попередження неточностей і помилок в господарській діяльності та управлінні, а також перевірки доцільності впровадження прийнятих економічних рішень [14, с.234].

Постановка проблеми. Методам контролю, а особливо внутрішньогосподарського контролю в економічній літературі вченими недостатньо приділено уваги. Українські науковці досить часто не розрізняють поняття «метод», «прийом», «методика», «методологія», «спосіб» та «процедура», ототожнюють їх, або вживають як синоніми. Причиною цього є те, що вони мають як відмінні так і схожі риси, а тому є взаємопов'язаними. На нашу думку дослідженням суті цих понять варто приділити більше уваги.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні понять «методу» та «методології» внутрішньогосподарського контролю. Для досягнення визначеної мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

1. дослідження сутності понять «метод», «методика» та «методологія»;
2. формування визначень категорій щодо внутрішньогосподарського контролю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Економічним категоріям автори приділяли багато уваги, однак розглядали їх з різних точок зору, що призвело до різного тлумачення понять «методу», «методики» та «методології». З точки зору господарського контролю були проведені дослідження такими авторами як: Белов М.Г., Бондар В.П., Бутинець Ф.Ф., Бардаш С.В., Виговська Н.Г., Малюга Н.М., Петренко М.І., Шпіг О.А., фінансово-господарського контролю – Білуха М.Т., Белобжецький І.А., державного-фінансового контролю – Базась М.Ф., Дрозд І.К., Шевчук В.О., Стефанюк І.Б., а внутрішньогосподарського контролю – Виговська Н.Г., Максимова В.Ф., Нападовська Л.М., Пантелеев В.П., Сагайдак Р.А. та інші.

Виклад основного матеріалу. Тракткування даних понять можна знайти як в філософській, так і в економічній, юридичній та іншій літературі. В загальному розумінні «метод» розглядається з філософської точки зору та являє собою систему принципів і вимог, які орієнтують суб'єкта на вирішення конкретного завдання, досягнення результатів у певній сфері діяльності. Метод «...дисциплінує пошук істини, дає змогу економити сили і час, рухатись до мити найкоротшим шляхом, регулюючи пізнавальну та інші форми діяльності людини...» [16].

За економічним словником Осовської Г.В. Юшкевича О.О. та Завадського Й.С. «метод (англ. *method*) – це спосіб досягнення якої-небудь мети, вирішення конкретного завдання або ж сукупність прийомів освоєння дійсності. Звідси методичний – здійснюваний за певним планом, дуже послідовний, систематичний» [10, с.184]. Інші автори [3, с.409] трактують «метод (від грец. *methodos* – шлях дослідження, пізнання, теорія, вчення) – як форму практичного та теоретичного освоєння дійсності, що виникає із закономірностей руху об'єкта, який вивчається; системи регулятивних принципів перетвореної, практичної або пізнавальної, теоретичної діяльності».

Нами зроблено спробу дослідити погляди різних вчених щодо методу контролю (табл. 1.), зокрема:

Таблиця 1. Дослідження вченими поняття «метод» контролю.

	Автор	Зміст
1.	Дрозд І.К., Шевчук В.О.	Метод контролю – є важливим засобом досягнення мети підприємства, який характеризується використанням загальних і властивих специфічних прийомів і процедур теоретичного та практичного пізнання буття. Під методом фінансового контролю розуміють спосіб теоретичного дослідження або практичного здійснення контролю
2.	Мурашко В.М.	Методом контролю є сукупність способів та прийомів, які використовуються в процесі вивчення економіки господарства шляхом проведення контрольних дій на предмет законності та доцільності використання ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових).
3.	Садикова Т.М.	Метод контролю є сукупністю фінансових, економічних, організаційних, оперативно-технічних та фактичних способів і прийомів, що використовуються з метою перевірки виробничої і фінансово-господарської діяльності організації з метою вивчення стану її економіки і фінансів, ефективності використання матеріальних і фінансових ресурсів, збереженості активів і своєчасного погашення зобов'язань, забезпечення законності, достовірності та доцільності господарських операцій на основі використання облікової, звітної, планової (нормативної) та іншої економічної інформації в поєднанні з дослідженням фактичного стану об'єктів контролю
4.	Рудницький В.С.	Метод контролю – це сукупність прийомів, за допомогою яких оцінюється стан об'єктів, що підлягають вивченню
5.	Шигун М.М.	Метод контролю - логічно завершена система контрольних дій, в якій активно проявляються специфічні принципи, шляхи, способи і засоби дослідження об'єкта, відповідним чином задокументовану, за результатами якої приймаються певні рішення

Розробка автора

Що стосується поняття «методика», то відповідно до економічної енциклопедії «це конкретизація методу у формі інструкції, правил дій, чіткого опису способів існування та ін.» [5, с.351].

Бутинець Ф.Ф. стверджує, що методика контролю містить сукупність технічних прийомів і способів, які забезпечують доцільний збір та обробку даних про досліджувані явища [2, с.26].

Калюга Є.В. у своїх працях зазначила, що методика фінансового контролю – сукупність методів (приймів) контролю, яка передбачає послідовне використання методів і прийомів, чіткий опис способу виконання контрольних процедур, який дає змогу всебічно, повно і об'єктивно дослідити господарські і фінансові операції підконтрольного об'єкта з метою виявлення, усунення і попередження порушень використання фінансових ресурсів [7].

Як загальне поняття, методика є сукупністю взаємозв'язаних способів і прийомів доцільного проведення будь-якої роботи. Тобто, методика – це сукупність не лише методів, способів та прийомів, але й сукупність дій та засобів, які використовуються в процесі здійснення контрольних дій, для отримання певної інформації, на основі якої можна приймати рішення, виявити та запобігти порушенням, неточностям і зловживанням з боку як працівників, так і власників й управлінського персоналу [17].

Варто зазначити, що дослідженням методу та методики економічного контролю присвятила свої роботи Т.М. Садикова, яка виокремила три напрями у визначенні методики контролю. До першого напрямку відносяться ті автори, які ототожнюють поняття метод та методика (Гаджиев М.Г., Наринський А.С., Радионова В.М., Рябчиков М.П. та Шпіг О.А.). До другої групи відносяться автори, які придержуються точки зору, що методика контролю можна поділити на загальну (що, ґрунтується на загальнонаукових методах) та специфічну (використання методів в залежності від предмета дослідження). До цієї групи авторів слід віднести Вознесенського Е.А. та Кочерина Е.А. Представник третього напрямку (Белобжецький І.А.) стверджує, що методика контролю як науки, так і практичної діяльності складається з методу контролю та методики його проведення [13, с.39-46].

Ми погоджуємось з думкою Бутинця Т.А., яка стверджує про складність відокремлення методики науки від методології, оскільки між ними існує безперервний зв'язок [1, с.93].

Розглядаючи термін «методологія» з філософської точки зору, з'ясуємо, що це учення про способи організації й побудови теоретичної та практичної діяльності людини; сукупність прийомів дослідження конкретної науки [12, с.6].

За економічним словником «методологія (англ. *methodology*) – вчення про науковий метод пізнання й перетворення світу, його філософська, теоретична основа, сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання» [10, с.185]. Інші джерела пояснюють, що «методологія (грец. *methodos* - шлях дослідження або пізнання, *logos* – поняття, навчання) – вчення про систему принципів, етапів і способів організації та здійснення теоретичної та практичної діяльності» [8]. Також «методологія (*methodology*) – термін, що в широкому сенсі використовується для опису засобу, за допомогою якого економіст здійснює аналіз проблеми [15, с.286]. Наукова методологія – це наука про організацію діяльності, яка повинна мати такі елементи в своїй структурі: 1) характеристики діяльності (особливості, принципи, умови, норми діяльності); 2) логічна структура діяльності (мета, завдання, суб'єкт, об'єкт, предмет, форми, засоби); 3) структура діяльності (фази, технологія, етапи діяльності) [9].

Загалом методологія має справу з аналізом загальнонаукового підґрунтя використання окремих методів; є філософською, теоретичною основою вивчення об'єкта дослідження [6, с.31].

Методологія і методика є засобами вирішення наукових завдань пізнання. Складовим елементом методології є вчення про методи пізнання, у тому числі і про методи формування теоретичних положень, про методи конструювання теорій [4, с.73].

**ПРОБЛЕМИ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТЬ «МЕТОД», «МЕТОДИКА» ТА «МЕТОДОЛОГІЯ»
ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ**

Розвиток теорії та практики внутрішньогосподарського контролю потребує з'ясування відмінностей у термінах й визначення єдиного та науково обґрунтування. Але при розкритті сутності цих понять підкреслимо той факт, що питаннями методу, методики та методології внутрішньогосподарського контролю займалась невелика кількість вчених (табл. 2.).

Таблиця 2. Дослідження вченими «метод», «методика» «методологія» внутрішньогосподарського контролю.

	<i>Автор</i>	<i>Зміст</i>
1.	Нападовська Л.В.	<i>Методом внутрішньогосподарського контролю</i> є сукупність способів, процедур та прийомів, які забезпечують реальну оцінку підконтрольних об'єктів
2.	Пантелєєв В.П.	<i>Методологія внутрішньогосподарського контролю</i> – це вчення про систему теоретичних узагальнень, загальні принципи і способи організації та побудови теоретичної та практичної діяльності; система методів, форм, прийомів і способів наукового пізнання господарських явищ для досягнення заздалегідь встановленої мети, а також способи організації контролю
3.	Виговська Н.Г.	<i>Методологія внутрішньогосподарського контролю</i> – вчення про метод наукового дослідження, тобто знання усієї сукупності способів і прийомів теоретичного пізнання господарських явищ з точки зору їх законності, доцільності і достовірності

Розробка автора

Варто відмітити, що методика внутрішньогосподарського контролю в працях вітчизняних вчених недостатньо досліджена, а тому є актуальною.

Ми підтримуємо думку Петренко Н.І. та Бутинець Т.А., які стверджують, що певні дослідники придержуються позиції, що методологія будь-якої науки є вченням (теорією) про методи теоретичного пізнання. З іншої сторони, не можна погодитися з думкою про те, що методологія та методи пізнання є “різнопорядковими” поняттями. Швидше за все це поняття одного ряду. Разом з тим ці поняття не є тотожними, оскільки поняття методології ширше за поняття методу (методів) пізнання. Метод пізнання становить лише серцевину (центральну частину) методології внутрішньогосподарського контролю [11, с.306].

Висновки. Дослідження різних підходів вчених щодо означених термінів, дають можливість дійти висновку, що у вузькому розумінні метод – це спосіб пізнання, теоретичного дослідження або практичного здійснення контролю, методика – сукупність способів (методів) та прийомів контролю, а методологія – це вчення про науковий метод пізнання, тобто знання усієї сукупності способів і прийомів теоретичного пізнання. А у широкому розумінні методикою внутрішньогосподарського контролю – є сукупність методів, прийомів та засобів, які використовуються в процесі здійснення контрольних дій для повного, об'єктивного дослідження господарських та фінансових операцій з метою виявлення та запобігання порушень і зловживань щодо фінансових результатів.

Джерела та література:

1. Бутинець Т. А. Методологія господарського контролю / Т. А. Бутинець // Облік і фінанси АПК. – К., 2010. – № 3. – С. 92-99.
2. Контроль і ревізія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. спец. “Облік і аудит”/ Ф. Ф. Бутинець, В. П. Бондар, Н. Г. Виговська, Н. І. Петренко; за ред. проф. Ф. Ф. Бутинець. – 4-е вид., доп. і перероб. – Житомир : ПП “Рута”, 2006. – 560 с.
3. Контроль і ревізія / Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, Н. М. Малюга, Н. І. Петренко; за ред. проф. Ф. Ф. Бутинець. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Житомир : Рута, 2002. – 544 с.
4. Бутинець Ф. Ф. Предмет и объекты контроля в сельскохозяйственных предприятиях / Ф. Ф. Бутинець. – К., 1976. – 108 с.
5. Економічна енциклопедія : у 3-х т. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видав. центр «Академія», 2001. – Т. 2 – 848 с.
6. Івахненко С. В. Методологія аудиту та внутрішньогосподарського контролю в умовах застосування інформаційних технологій / С. В. Івахненко // Наукові записки НаУКМА. – 2010. – Т. 107. – С. 31-36.
7. Калюга Є. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління : монографія / Є. В. Калюга. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
8. Менеджерський словник : навч.-наук. вид. / уклад. Г. О. Колеснікова. – К. : Професіонал, 2007. – 288 с.
9. Новиков А. М. Методологія / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М. : Синтег, 2007. – 668 с.
10. Осовська Г. В. Економічний словник / Г. В. Осовська., О. О. Юшкевич, Й. С. Завадський. – К. : Кондор, 2007. – 358 с.
11. Петренко Н. І. Методологія та методика в господарському контролі : [Електронний ресурс] / Н. І. Петренко, Т. А. Бутинець // Міжнародний збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 3 (21), ч. 1. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2011_3_1/35.pdf
12. Присухін С.І. Філософія : навч.посіб. : у 2-х ч. / С. І. Присухін. – К. : КНЕУ, 2006. – Ч. II : Система філософії у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях. – 168 с.
13. Садыкова Т. М. Методология контроля и учет результатов деятельности центров ответственности / Т. М. Садыкова. – Саратов : Издат центр СГСЭУ, 2003. – 240 с.

14. Семенів М. І. Методологічні прийоми внутрішньогосподарського контролю / М. І. Семенів // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 3 (53). – С. 234-236.
15. Словник сучасної економіки МАКМІЛЛАНА : пер. з англ. – К. : АртЕк, 2000. – 640 с.
16. Філософія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. П. Щерба, В. К. Щедрін, О. А. Загладь; за заг. ред. С. П. Щерби. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.
17. Цуман І. С. Проблеми трактування понять «метод» і «методика» контролю : [Електронний ресурс] / І. С. Цуман // Вісник Сумського національного університету. Серія : Фінанси і кредит. – 2009. – № 2. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vsnau/FiK/2009_2/7_4Zuman.pdf